

ŹRÓDŁA / SOURCES / QUELLEN

Robert Syrwid

Olsztyn;

rosyrwid11@wp.pl • <https://orcid.org/0000-0001-7090-0352>

„O konieczności i celowości represji świadczy wynik wyborów”. Aparat bezpieczeństwa w „akcji wyborczej” i wyborach do Sejmu PRL I kadencji 26 października 1952 r. na Warmii i Mazurach w świetle sprawozdania ppłk. Franciszka Szlachcica¹ szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie

“The result of the elections demonstrates the necessity and purposefulness of repression.” The security apparatus in the “election action” and elections to the Sejm of the Polish People’s Republic of the first term, 26 October, 1952 in Warmia and Masuria, in the light of the report of Lt. Franciszek Szlachcic, head of the Provincial Public Security Office in Olsztyn

„Die Notwendigkeit und Erwünschtheit der Repression wird durch das Ergebnis der Wahl belegt.“ Das Sicherheitsapparat im „Wahlkampf“ und bei den Wahlen zum Sejm der Volksrepublik Polen (der ersten Legislaturperiode) am 26. Oktober 1952 in Ermland und Masuren im Lichte des Berichts von Oberstleutnant Franciszek Szlachcic – des Leiters des Woiwodschaftsamtes für öffentliche Sicherheit in Olsztyn

¹ Franciszek Szlachcic (1920–1990) – wykształcenie wyższe techniczne, inż., gen bryg. Milicji Obywatelskiej (od 1963 r.). Przed wybuchem II wojny i czasie okupacji niemieckiej ładowacz w kopalni węgla kamiennego „Jaworzno”. Członek Polskiej Partii Robotniczej (od 1943 r.), Gwardii Ludowej i Armii Ludowej. Od 1945 r. służba w aparacie bezpieczeństwa: kierownik i starszy referent Wydziału i Grupy do Walki z Bandytyzmem w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Chranawie (1945–1949), szef PUBP w Olkuszu (1947–1948), inspektor i zastępca szefa WUBP w Krakowie (1948–1950), p.o. szefa (I VI 1950 – 31 X 1952) i szef WUBP w Olsztynie (I XI 1952 – luty 1953), szef WUBP w Rzeszowie (I III 1953 – 15 III 1954). Przeniesiony do dyspozycji departamentu kadr MBP (od 15 III 1954 r.). Kierownik Wojewódzkiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Stalinogrodzie (Katowicach 1955–1956), podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (1962–1971), kierownik MSW i minister spraw wewnętrznych (w 1971 r.). Zastępca członka (1964–1968) i członek (1968–1975) KC PZPR, członek Biura Politycznego (1971–1975) i sekretarz (1971–1974) KC PZPR, członek Rady Państwa (1972–1974), wiceprezes Rady Ministrów (1974–1976). Prezes Polskiego Komitetu Normalizacji i Miar (1976–1979) i Polskiego Komitetu Normalizacji, Miar i Jakości (1979–1985). Poseł na Sejm PRL VI kadencji (1972–1976) – T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991, s. 429 (nota biograficzna F. Szlachcica; (<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1157?katalog=4>; <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1157?katalog=5>; dostęp: 17 VI 2020 r).

- Słowa kluczowe:** aparat bezpieczeństwa, Franciszek Szlachcic, PRL, stalinizm, Warmia i Mazury, wybory parlamentarne w 1952 r.
- Keywords:** Security Apparatus, Franciszek Szlachcic, Polish People's Republic (PRL), Stalinism, 1952 Polish legislative election
- Schlüsselwörter:** Sicherheitsapparat, Franciszek Szlachcic, Volksrepublik Polen, Stalinismus, Parlamentswahlen in Polen im Jahr 1952

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia ocenę zaangażowania i skutków działalności aparatu bezpieczeństwa publicznego na Warmii i Mazurach podczas „akcji wyborczej” i wyborów do Sejmu PRL I kadencji 26 października 1952 roku. Przedmiotem analizy objęto niepublikowane dotąd sprawozdanie powyborcze ppłk. Franciszka Szlachcica szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie, sporządzone na potrzeby Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie. Zawarte w nim ustalenia i dane statystyczne, a także opinie i wnioski dotyczące pracy operacyjnej organów aparatu przymusu, stanowią wartościowy materiał do badań nad formami i skalą represji stosowanych wobec mieszkańców ówczesnego województwa olsztyńskiego w okresie stalinizmu.

ABSTRACT

This article presents an assessment of the involvement and impact of the activities of the public safety apparatus in Warmia and Masuria during the “election campaign” and elections to the Sejm of the People's Republic of Poland on 26 October 1952. It focuses on the previously unpublished post-election report of Lt. Franciszek Szlachcic, head of the Provincial Public Security Office in Olsztyn, which was prepared for the Ministry of Public Security in Warsaw. The findings and statistical data, as well as the opinions and conclusions relating to the operational work of the coercion apparatus, represent valuable material for research on the forms and scale of repressions against the inhabitants of the then Olsztyn voivodeship during the Stalinist period.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel enthält eine Bewertung der Beteiligung und der Folgen der Aktivitäten des öffentlichen Sicherheitsapparats in Warmia und Mazury während des „Wahlkampfes“ und der Wahlen zum Sejm der Volksrepublik Polen am 26. Oktober 1952. Der Gegenstand der Analyse war ein bisher unveröffentlichter Bericht von Oberstleutnant Franciszek Szlachcic, Leiter des Woiwodschaftsamtes für öffentliche Sicherheit in Olsztyn, der für den Eigenbedarf des Ministeriums für öffentliche Sicherheit in Warschau vorbereitet wurde.

Die beinhalteten Ergebnisse und Statistiken sowie Stellungnahmen und Schlussfolgerungen über die operative Arbeit des Zwangsapparat stellen wertvolles Material für die Erforschung der Repressionsformen und des Repressionsausmaßes dar, die während des Stalinismus auf die Bewohner der damaligen Woiwodschaft Olsztyn angewandt wurden.

Wybory parlamentarne, odbywające się kilka miesięcy po uchwaleniu ustawy zasadniczej, określanej nie bez słuszności stalinowską², były drugim ważnym

² Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej została uchwalona przez Sejm Ustawodawczy 22 VII 1952 r. – Dziennik Ustaw PRL (dalej: DzU), nr 33, poz. 232. Towarzyszyła jej, uchwalona również tego samego dnia, Ustawa

wydarzeniem politycznym w 1952 r., mającym na celu ostateczną legitymizację systemu władzy komunistycznej w Polsce.

Sejm Ustawodawczy, na swym ostatnim posiedzeniu 1 sierpnia 1952 r., przyjął ustawę o ordynacji wyborczej³. Kilka dni później, tzn. 5 sierpnia 1952 r., Rada Państwa podjęła uchwałę o terminie przeprowadzenia wyborów, wyznaczając ich datę na dzień 26 października 1952 r. W uchwale określono także kalendarz czynności wyborczych⁴.

Formalnie do przeprowadzenia procesu wyborczego przewidziano Front Narodowy (FN), platformę programową obozu władzy pod ścisłą kontrolą kierownictwa PZPR.

Ogólnopolski Komitet FN z przewodniczącym Bolesławem Bierutem na czele, został powołany na specjalnie w tym celu zorganizowanej ogólnopolskiej konferencji 30 sierpnia 1952 r. w Warszawie. Jego odpowiednikami w terenie były komitety wojewódzkie, powiatowe, gminne, gromadzkie, a także okręgowe, obwodowe i zakładowe. Do podstawowych obowiązków tych gremiów – poza działalnością agitacyjną – miało należeć „wyłanianie” kandydatów na posłów i ich zastępców podczas organizowanych w tym celu zebrań przedwyborczych. W rzeczywistości listy kandydatów i zastępców, mające stwarzać wrażenie szerokiej reprezentacji społecznej, były ustalane przez komitety wojewódzkie PZPR przy czynnym współdziałaniu aparatu bezpieczeństwa. Identyczny mechanizm zastosowano także w przypadku kompletowania składów komitetów FN wszystkich szczebli oraz okręgowych i obwodowych komisji wyborczych.

konstytucyjna – Przepisy wprowadzające konstytucję PRL (DzU, 1952, nr 33, poz. 233). Szerzej na temat okoliczności związanych z powstaniem konstytucji, zob. np. P. Borecki, *Geneza Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 5, s. 75–88; idem, *Tworzenie Konstytucji PRL*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2008, t. 60, nr 1, s. 163–180; K. Persak, „Troskliwy opiekun i światły doradca Polski Ludowej”. Poprawki Józefa Stalina do Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 roku, w: PRL. Trwanie i zmiana, red. D. Stola, M. Zaremba, Warszawa 2003, s. 187–209.

³ Por. Ustawa – Ordynacja wyborcza do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (DzU 1952, nr 35, poz. 246).

⁴ Por. *Uchwała Rady Państwa o zarządzeniu wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Ludowej* (DzU 1952, nr 35, poz. 247). Terytorium państwa zostało podzielone, formalnie decyzją Rady Państwa – zatwierdzoną uprzednio na posiedzeniu Biura Organizacyjnego KC PZPR 14 VIII 1952 r. – na 67 okręgów wyborczych, a posłowie, w liczbie 425, mieli być wybierani w proporcji 1 na 60 000 mieszkańców – *Uchwała Rady Państwa z dnia 25 sierpnia 1952 r. w przedmiocie ustalenia podziału obszaru Państwa na okręgi wyborcze, liczby posłów, jaka ma być wybrana z każdego okręgu, oraz siedzib okręgowych komisji wyborczych* (Monitor Polski, dalej: MP 1952, nr A-72, poz. 1154). Tego samego dnia powołana też została Państwowa Komisja Wyborcza, kierowana przez Wacława Barcikowskiego pierwszego prezesa Sadu Najwyższego – por. *Uchwała Rady Państwa z dnia 25 sierpnia 1952 r. w sprawie powołania Państwowej Komisji Wyborczej*, (MP 1952, nr A-72, poz. 1153). Podstawową publikacją stanowiącą monograficzne ujęcie problematyki kampanii wyborczej i wyborów do Sejmu PRL I kadencji jest rozprawa Andrzeja Zaćmińskiego *Kampania wyborcza i wybory do Sejmu PRL I kadencji z 1952 r. Studium totalitarnej elekcji parlamentarnej*, Bydgoszcz 2020. Praca ta ukazała się po przygotowaniu niniejszego tekstu do druku. Szerzej na temat kampanii wyborczej i przebiegu wyborów w wymiarze ogólnopolskim: M. Siedziako, *Bez wyboru. Głosowania do Sejmu PRL (1952–1989)*, Warszawa 2018, s. 121–157; idem, *Przygotowanie wyborów do Sejmu PRL I kadencji w 1952 roku jako element procesu sowietyzacji Polski po II wojnie światowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, Prace Historyczne 144, z. 4, s. 739–758; R. Skobelski, „Kto pragnie Polski silnej i szczęśliwej – głosuje na kandydatów Frontu Narodowego”. *Wybory do Sejmu PRL z 26 października 1952 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 28, s. 451–484; J. Wojsław, *Kampania propagandowa towarzysząca wyborom do Sejmu z 26 października 1952 r.*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2009, t. 9, s. 133–153.

W rezultacie wybory, w których zakładano oddawanie głosów bez skreśleń, na jedyne zarejestrowane listy FN – z liczbą kandydatów odpowiadającą liczbie mandatów w danym okręgu wyborczym – zostały zaplanowane przez władze partyjne i państwowe, z założeniem faktycznego pozbawienia obywateli jakichkolwiek możliwości wyrażenia swobodnej decyzji, a zarazem były potwierdzeniem zupełnej fikcji, lansowanego propagandowo, rzekomego pluralizmu politycznego w PRL⁵.

W procesie przygotowania i zabezpieczenia wyborów szczególną rolę przypisano strukturom aparatu bezpieczeństwa publicznego i Milicji Obywatelskiej⁶.

Początek ich zaangażowania w kampanię wyborczą przyniosła odprawa szefów Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego (WUPB) w gabinecie ministra Bezpieczeństwa Publicznego 11 sierpnia 1952 r. Zostały tam zdefiniowane podstawowe zadania organów przymusu w walce z szeroko rozumianym „wrogiem klasowym”. Wśród najważniejszych przeciwników władzy ludowej, przeznaczonych do ujawnienia i unieszkodliwienia w okresie przedwyborczym, wymieniono „nielegalne organizacje, resztki band i bandytów”, wywodzących się z byłej Armii Krajowej (AK), Batalionów Chłopskich (BCh), Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ), Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL), Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość (WiN), „Szarych Szeregów” i przedwojennego Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP). Przedmiotem zainteresowania funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa zostało również objęte duchowieństwo katolickie i młodzież, a na ziemiach zachodnich i północnych ludność autochtoniczna pochodzenia niemieckiego⁷.

Zakładając potrzebę dokładnej identyfikacji przeciwników politycznych, wprowadzono do pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa zalecenie rozszyfrowania i zlikwidowania „czarnych plam”, rozumianych, jako tereny tych gmin i powiatów na których w sposób jawny występowała wroga działalność podczas wcześniejszych „ogólnopaństwowych akcji”. Uzupełnieniem tych zadań było

⁵ Szerzej na ten temat: M. Siedziako, *Bez wyboru...*, s. 121–133; R. Skobelski, *op. cit.*, s. 452–466.

⁶ Najpełniejszą analizę udziału aparatu bezpieczeństwa i MO w przygotowaniu i zabezpieczeniu wyborów na terenie kraju oraz form i skali zastosowanych przezeń represji wobec ludności przedstawił A. Zaćmiński, „*Identyfikacja wroga*” w *wyborach do Sejmu PRL z 26 października 1952 r. – metodologia pracy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego*, w: *Wybory i referenda w PRL*, red. S. Ligarski, M. Siedziako, Szczecin 2014, s. 123–147. O działalności struktur aparatu bezpieczeństwa w „akcji wyborczej” w 1952 r. na terenie różnych regionów kraju, zob. też: D. Czerwiński, *Wybory do Sejmu w 1952 roku w województwie gdańskim w ocenie lokalnych władz partyjnych – próba analizy*, „*Komunizm: System – Ludzie – Dokumentacja*” 2014, nr 3, s. 105–115; S. Drabik, *Bezpieka i partia wobec wyborów do Sejmu PRL I kadencji w 1952 r. w województwie krakowskim*, „*Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*” 2013, nr 1, s. 129–161; T. Rochatka, *Aparat bezpieczeństwa w Wielkopolsce a wybory do sejmu w 1952 roku*, „*Pamięć i Sprawiedliwość*” 2011, nr 2, s. 275–298; A. Zaćmiński, *Duchowieństwo Kościoła katolickiego w województwie bydgoskim wobec „wyborów” do Sejmu PRL z 26 X 1952 roku*, „*Zapiski Historyczne*” 2009, z. 3, s. 61–76.

⁷ A. Zaćmiński, „*Identyfikacja wroga*”..., s. 130–132. W sprawozdaniu Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) nr 2 z zabezpieczenia kampanii wyborczej, opracowanym na podstawie sprawozdań szefów WUPB, z 25 IX 1952 r., wśród przeciwników władzy ludowej zostali także wymienieni dawni członkowie Polskiej Partii Socjalistycznej Wolność Równość Niepodległość (PPS WRN), część starej inteligencji oraz „wrogie środowiska ukraińskie” – ibidem, s. 137.

również bieżące kontrolowanie zachowań członków obwodowych i okręgowych komisji wyborczych oraz badanie nastrojów i infiltracja różnych grup społecznych i środowisk zawodowych, zarówno w ośrodkach miejskich, jak i na wsi⁸.

Ustalenia sierpniowej narady w MBP, w odniesieniu do pracy struktur terenowych, zostały uwzględnione w ich planach operacyjnych na okres od 15 sierpnia do 20 października 1952 r.⁹

W trakcie trwania kampanii wyborczej, kierownictwo MBP, „wobec aktywizacji wrogich elementów”, podjęło też decyzję o doraźnym, „jednorazowym uderzeniu na terenie całego kraju”. W notatce MBP z 8 października 1952 r. wskazano, że akcja ta miała objąć przede wszystkim te gminy i powiaty, w których stwierdzono wzrost antywyborczych „tendencji rewizjonistycznych”, wspomniane już „czarne plamy”, czyli miejscowości i obiekty (np. zakłady przemysłowe), gdzie „załamywały się dotychczasowe akcje polityczne i gospodarcze”, a także obszary, zwłaszcza na wsi, w których agitacja FN natrafiła na „poważne opory” i istniało duże prawdopodobieństwo prób bojkotu wyborów poprzez oddawanie nieważnych głosów.

Wobec „wrogów”, wymienionych w notatce aż w siedmiu kategoriach, przewidywano zastosowanie aresztowań prewencyjnych. Zatrzymania miały dotyczyć przede wszystkim tych przeciwników ustroju komunistycznego, których uznano za „aktualnie działających i obecnie występujących przeciw wyborom”. Typowanie konkretnych osób wobec których planowano zastosowanie aresztów, miało być uzgadniane przez szefów Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego (UBP) z sekretarzami komitetów powiatowych i wojewódzkich PZPR, po uzyskaniu opinii odpowiednich terytorialnie jednostek MO. Wnioski dotyczące aresztowań, po zatwierdzeniu przez WUBP i KW PZPR, były przesyłane do „ostatecznej decyzji” MBP¹⁰.

Aresztowania nie były jedyną formą represji stosowaną w okresie kampanii wyborczej wobec osób podejrzewanych lub uznanych za prowadzące „wrogą działalność”. W szerokim katalogu działań aparatu bezpieczeństwa znajdowały się również i inne, poza aresztowaniem, stosowane już wcześniej, jak np.: przesłuchanie bez zatrzymania ze sporządzeniem protokołu i zwolnienie, przeprowadzenie rozmowy ostrzegawczej i zwolnienie, pobranie oświadczenia o zaniechaniu prowadzenia wrogiej działalności, werbunek do sieci agenturalnej czy zatrzymanie na 48 godzin¹¹.

Na obszarze nazywanym potocznie Warmią i Mazurami, w granicach administracyjnych ówczesnego województwa olsztyńskiego¹², podobnie jak i pozostałej

⁸ Ibidem, s. 132.

⁹ Ibidem, s. 133.

¹⁰ Notatka z 8 października 1952 r. na temat „aktywizacji wrogich elementów” przed wyborami do Sejmu, w: Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody, wybór i oprac. A. Dudek, A. Paczkowski, Warszawa 2000, s. 217–221. Szczegółowe omówienie dokumentu przedstawił A. Zaćmiński, „Identyfikacja wroga...”, s. 139–141.

¹¹ A. Zaćmiński, „Identyfikacja wroga...”, s. 142–143.

¹² Województwo olsztyńskie zostało utworzone na mocy rozporządzenia Rady Ministrów 29 V 1946 r. Li-

części ziem zachodnich i północnych, podstawową grupę ludności objętą akcją represyjną aparatu bezpieczeństwa stanowili, jak już wspomniano, autochtoni, przede wszystkim pochodzenia niemieckiego. Działania przeciwko nim – podejmowane pod hasłem „walki z rewizjonizmem” – były prowadzone już od wiosny 1952 r., w związku z zapoczątkowaną 2 maja 1952 r., tzw. akcją ankietyzacyjną, wynikającą z ustawy o obywatelstwie polskim¹³.

Przed wyborami do Sejmu PRL I kadencji działania represyjne wobec ludności autochtonicznej kontynuowano w ramach akcji „A”, której przebieg i efekty w województwie olsztyńskim w wyczerpujący sposób przedstawił Grzegorz Jasiński¹⁴.

Jak wynika z prezentowanych przez autora obszernych fragmentów sprawozdania z pracy Sekcji III Wydziału V WUPB w Olsztynie do Naczelnika III Wydziału Departamentu V MBP w Warszawie za październik 1952 r., w okresie trwania akcji „A”, tzn. od 20 września do 20 października 1952 r., ogółem zostało aresztowanych 271 osób. Z tej liczby 111 z nich otrzymało sankcję prokuratorską, a w stosunku do 12 kolejnych skierowano sprawy na drogę postępowania sądowego¹⁵.

W materiałach z zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie zachowało się kilka zestawień statystycznych, dotyczących form i rozmiarów

czyło ono 18 powiatów o łącznej powierzchni 18 832 km². Były to powiaty: bartoszycki, braniewski, giżycki, iławicki, kętrzyński, lidzbarski, morąski, mrągowski, nidzicki, olsztyński, ostródzki, pasłęcki, piski, reszelski, suski, szczytyński, węgorzewski i Olsztyn – powiat grodzki (miejski) – por. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziemi Odzyskanych (DzU, 1946, nr 28, poz. 177 – utworzenie województw: olsztyńskiego, szczecińskiego i wrocławskiego – obowiązywało od 28 VI 1946 r.). Obszar województwa uległ powiększeniu po wejściu w życie Ustawy o zmianach podziału administracyjnego państwa z 28 VI 1950 r. Przewidywała ona, m.in. włączenie w granice województwa olsztyńskiego dwóch nowych powiatów: działdowskiego z województwa warszawskiego i nowomiejskiego z województwa bydgoskiego. Oba powiaty zostały administracyjnie wcielone do województwa olsztyńskiego 6 VII 1950 r. – DzU 1950, nr 28, poz. 255. Obszar województwa, według stanu z 6 VII 1950 r., wynosił 20 970 km² – por. Rocznik statystyczny 1950, Warszawa 1951, s.13.

¹³ Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim (DzU 1951, nr 4, poz. 25 – uchylono: 25 II 1962 r.). Jak wynika z ustaleń A. Saksona (Mazurzy-społeczność pogranicza, Poznań 1990, s. 136–137), na terenie województwa olsztyńskiego, według stanu z 18 V 1952 r., wydano 458 535 ankiet, co stanowiło 98,3% ogółu osób podlegających ankietyzacji. Jednocześnie, „liczba opornych” była szacowana przez aparat bezpieczeństwa na ok. 25 000 osób. Chodziło o te osoby, które odmówiły przyjęcia ankiet, wypełniały ankiety ze wskazaniem narodowości i obywatelstwa niemieckiego lub też deklarowały w nich narodowość niemiecką i obywatelstwo polskie. Dodatkowo, poważną grupę stanowiły osoby odmawiające przyjęcia i złożenia podpisanych już ankiet, wykonania fotografii do dowodów osobistych bądź też ich przyjęcia oraz dokonujące zmian w „rubrykach „narodowość” i „obywatelstwo” w wypełnionych już uprzednio ankietach.

Według danych WUBP w Olsztynie, na dzień 1 VIII 1952 r. w województwie olsztyńskim nie wypełniło ankiet 4945 spośród 107 000 autochtonów, 31 864 wskazało w ankietach narodowość niemiecką i obywatelstwo polskie, a 16 185 wskazało zarówno obywatelstwo, jak i narodowość niemiecką. Szacowano też, że około 14 000 autochtonów zmieniło treść wypełnionych uprzednio ankiet – por. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku. Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie [1945] 1983–1990, Sprawozdanie Szefa WUBP w Olsztynie za okres od 1 VII do 1 VIII 1952, sygn. 084/8, k. 69–71.

¹⁴ G. Jasiński, Akcja represyjna wobec ludności niemieckiej przed wyborami do Sejmu 1952 roku (cz. 1), „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej: KMW) 2012, nr 1, s. 33–77; idem, (cz. 2), KMW 2012, nr 2, s. 286–331.

¹⁵ Ibidem, [cz. 2], s. 327. G. Jasiński, analizując doniesienia powiatowych urzędów bezpieczeństwa, służnisie wskazuje, że przekazywane przez nie dane dotyczące aresztowań, ale też innych form represji, przewyższały nierzadko te wysyłane zbiorczo przez WUBP do MBP. Różnice mogły wynikać, według autora, ze zmieniającego się płynnie w tym okresie stanu aresztowanych i zwalnianych osób oraz „zwykłej niestaranności w prowadzeniu dokumentacji” przez wojewódzki i powiatowe urzędy bezpieczeństwa – ibidem, [cz. 1], s. 50–51.

represji stosowanych w województwie olsztyńskim. Były one przekazywane przez WUBP w Olsztynie do MBP, zarówno w okresie trwania, jak i już po zakończeniu kampanii wyborczej. Niezależnie od potrzeby ich ostrożnej weryfikacji i konfrontacji z innymi dostępnymi przekazami źródłowymi, pozwalają one na szersze przedstawienie skali tego problemu¹⁶.

W pierwszym, całościowym zestawieniu „wrogich wypadków” i wydarzeń „antywyborczych” obejmujących okres od początku „akcji wyborczej”, tzn. od 15 sierpnia, do 27 października 1952 r. na Warmii i Mazurach, odnotowano ogółem 351 przypadków w ramach następujących kategorii: zerwane zebrania wyborcze – 40, wrogie wystąpienia propagandowe – 174, propagandowe wystąpienia rewizjonistyczne (autochtoni) – 63, niszczenie plakatów – 42, napisy antywyborcze – 4, ulotki antywyborcze – 24, najścia na lokale wyborcze – 2, napady i pobicia aktywu wyborczego – 2¹⁷.

Według zachowanego zestawienia zbiorczego, zawierającego dane chronologicznie najwcześniejsze, z okresu od początku „akcji wyborczej” do dnia 30 września 1952 r., funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa aresztowali w całym województwie ogółem 94 osoby, w tym za (według przyjętych w zestawieniu kategorii): wrogą propagandę – 17, propagandę rewizjonistyczną (autochtoni) – 5, niszczenie plakatów i napisy antywyborcze – 1, ulotki antywyborcze – 1, terror, najścia, pobicia – 3, inne (bez wyszczególnienia) – 67¹⁸.

W kolejnym zestawieniu WUBP w Olsztynie, za okres od 1 do 27 października 1952 roku, na terenie Warmii i Mazur wykazano ogółem liczbę 291 osób

¹⁶ Na trudności w rzetelnym przedstawieniu danych statystycznych, odnoszących się do liczby osób represjonowanych w okresie kampanii wyborczej 1952 r., zwracał też uwagę A. Zaćmiński („Identyfikacja wroga”..., s. 143–147). Za najbardziej zbliżone do rzeczywistych uznał on statystyki MBP zawarte w ogólnokrajowym „Sprawozdaniu z zabezpieczenia kampanii wyborczej” oraz dwóch tabelach: „Represje w związku z ochroną wyborów” oraz „Inne środki represji stosowane w związku z ochroną wyborów w okresie od 1 października do dnia wyborów włącznie”. Zestawienia te nie obejmują jednak całej „akcji wyborczej” prowadzonej przez aparat bezpieczeństwa, zainaugurowanej formalnie 15 VIII 1952 r., a jedynie jej okres od 1 do 26 X 1952 r. – por. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (AIPN BU), sygn. 00321/86, t. 91, k. 326–333, 552, 556, 600, 601. Według obliczeń Autora w okresie kampanii wyborczej funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa poddali na terenie kraju, z powodów politycznych, różnym formom represji około 29 000 osób, z czego około 3500 zostało aresztowanych. W województwie olsztyńskim represjami (bez aresztowań) miało zostać dotkniętych łącznie 1159 osób.

¹⁷ AIPN BU, WUBP Olsztyn. *Wrogie wypadki i wydarzenia antywyborcze, zanotowane od początku akcji do dnia 27 X 1952 r. włącznie*, Olsztyn 27 X 1952, sygn. 00231/86, t. 104, k. 87. W tym miejscu należy zauważyć, że M. Siedziako (*Bez wyboru...*, s. 147) przytacza również dane statystyczne zbiorczego ogólnokrajowego opracowania MBP dotyczącego „wrogich aktów” związanych z wyborami, za miesiąc październik 1952 r. Według tego zestawienia na terenie województwa olsztyńskiego odnotowano łącznie 48 „wrogich aktów”, w tym: zrywanie zebrań – 1, wrogie wystąpienia publiczne – 4, niszczenie plakatów i dekoracji wyborczych – 11, napisy antywyborcze – 8, ulotki antywyborcze – 9, anonimy i pogroźki wobec aktywu – 2, najścia na lokale wyborcze – 5, napady i pobicia aktywu wyborczego – 2, inne wrogie wystąpienia – 6. Oryginał dokumentu nie zawiera jednak danych z trzech niewypełnionych kolumn: „słuchanie wrogich audycji i rozpowszechnianie ich”, „propaganda rewizjonistyczna autochtonów” oraz „agitacja za bojkotem wyborów”.

¹⁸ Ibidem, WUBP Olsztyn. Represje dotyczące zabezpieczenia wyborów, od początku akcji do dnia 30 IX [1952 r.] włącznie, 22 X 1952, sygn. 00231/86, t. 104, k. 110.

aresztowanych, w tym za: zrywanie zebrania wyborczych – 10, wrogą propagandę – 112, słuchanie i rozpowszechnianie wrogich audycji – 26 (skonfiskowanych radiodiodbiorników – 16), propagandę rewizjonistyczną (autochtoni) – 55, niszczenie plakatów wyborczych – 3, ulotki antywyborcze – 3, napady i pobicia aktywu wyborczego – 2, sabotaż i nadużycia – 22, przynależność do nielegalnych organizacji – 19, inne – 39. Tylko jedna osoba miała być aresztowana bez dostatecznych materiałów dowodowych, na podstawie wniosków zatwierdzonych przez MBP¹⁹.

Przekrój socjalny aresztowanych w tym przedziale czasowym, kształtował się następująco: robotnicy – 51 (1 zwolniony), chłopci mało i średniorolni – 66 (1 zwolniony), tzw. kułacy – 25, inteligencja pracująca – 30 (1 zwolniony), „inni” (bez wyszczególnienia) – 119.

Dziewięciu aresztowanych było członkami PZPR (1 zwolniony), ośmiu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, jeden Stronnictwa Demokratycznego oraz 273 bezpartyjnych (2 zwolnionych).

Struktura wiekowa aresztowanych była następująca: do lat 20 – 8 (1 zwolniony), od lat 20 do 25 – 53, od lat 25 do 30 – 76, od lat 30 do lat 50 (2 zwolnionych) – 115 i powyżej lat 50 – 39.

Poza statystyką dotyczącą aresztowanych, zestawienie zawiera również dane liczbowe odnośnie pozostałych, stosowanych przez aparat bezpieczeństwa, form represji. Ogółem zatrzymano na 48 godzin – 274, przesłuchano bez zatrzymania – 219, przeprowadzono rozmowy ostrzegawcze ze 171 oraz pobrano oświadczenia²⁰ od 363 osób²¹.

¹⁹ Ibidem, WUBP Olsztyn. Aresztowania związane z ochroną wyborów od dnia 1 do 27 X 1952 r. włącznie, 27 X 1952, k. 104. Przedstawione dane statystyczne wskazują, że na Warmii i Mazurach aresztowania w całym okresie „akcji wyborczej” mogły dotyczyć przynajmniej 385 osób.

²⁰ Chodzi tu o wymóg podpisywania oświadczeń przez osoby – „o mniejszym napięciu złej woli w zależności od stopnia społecznej szkodliwości ich czynu” – tymczasowo zatrzymane lub też przesłuchane, i po sporządzeniu protokołu, zwolnione. Treść oświadczenia była następująca: „Zdając sobie sprawę ze szkody, jaką przynosi narodowi polskiemu każda próba rozbijania jedności narodu zespolonego wokół programu Frontu Narodowego, każda działalność skierowana przeciwko wyborom do Sejmu Polskiej Rzecz[y]pospolitej Ludowej, która jest działalnością na rzecz wrogów Polski Ludowej – świadomy swych obowiązków wobec Ludowej Ojczyzny – oświadczam, że nie będę prowadził nadal i w przyszłości żadnej działalności skierowanej przeciw wyborom ani uprawiał żadnej propagandy skierowanej przeciw programowi Frontu Narodowego. Oświadczam, że będę lojalnym obywatelem wykonującym wszystkie ustawy, zarządzenia i zalecenia władz państwowych. Uprzedzony zostałem o sądowej odpowiedzialności karnej za jakiegokolwiek wrogię wystąpienia przeciwko Polsce Ludowej, a w szczególności za wystąpienia antywyborcze w obecnym okresie” – A. Zaćmiński, „Identyfikacja wroga”... s. 143.

²¹ AIPN BU, WUBP Olsztyn. Represje w związku z ochroną wyborów, bez daty, sygn. 00231/86, t. 104, k. 105. Przytoczone dane liczbowe potwierdza także M. Siedziako, (*Bez wyboru...*, s. 149). Autor podaje też, z uwzględnieniem aresztowanych, ogólną liczbę 1450 osób (łącznie ze 159 zwerbowanymi do współpracy agenturalnej) na terenie województwa olsztyńskiego, dotkniętych represjami we wszystkich wymienionych kategoriach. Zakładając z dużą dozą prawdopodobieństwa, że przynajmniej część z tych osób mogła być represjonowana w ramach kilku kategorii oraz mając na uwadze potwierdzone nieścisłości w sprawozdawczości statystycznej poszczególnych powiatowych urzędów bezpieczeństwa, wymieniona liczba nie może być oczywiście uznana, w świetle obecnego stanu badań, za ostateczną.

W tym samym okresie funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa i milicjanci dokonali także 186 werbunków agenturalnych, w tym: 141 przez powiatowe urzędy bezpieczeństwa publicznego oraz 45 przez komendy powiatowe i posterunki MO²².

Nieco odmiennie dane liczbowe dotyczące aresztowań, zatrzymań, przesłuchań i przeprowadzonych rozmów ostrzegawczych, znajdują się w zestawieniu zbiorczym dotyczącym województwa olsztyńskiego, bez tytułu i daty, sporządzonym prawdopodobnie jeszcze w trakcie kampanii wyborczej, po 20 października 1952 r. Zostało ono podzielone na dwa przedziały czasowe: od początku „akcji wyborczej” do 1 października oraz od 1 do 20 października 1952 r.

W okresie do 1 października 1952 r. aresztowano zaledwie 8 osób, a od 1 do 20 października – 226, w tym 92 bez sankcji prokuratorskiej. W tych samych przedziałach czasowych zatrzymano łącznie 272 osoby: analogicznie 3 (od 2 pobrano oświadczenia) oraz 269 (103 oświadczenia). Przesłuchaniom zostało poddanych ogółem 218 osób: odpowiednio 1 (1 oświadczenie) oraz 217 (160 oświadczeń). Przeprowadzono również – tylko w przedziale od 1 do 20 października 1952 r. – 171 rozmów ostrzegawczych, pobierając oświadczenia od 100 osób²³.

Z ostatniego powyborczego zestawienia dotyczącego rozmiarów represji, według stanu z 30 października 1952 r., wynika natomiast, że z 291 aresztowanych zwolniono zaledwie trzy osoby, a 19 kolejnych było przewidzianych do zwolnienia. Jednocześnie wobec innych 19 osób skierowane zostały już wnioski o wszczęcie postępowań sądowych, zaś 109 następnych znajdowało się w trakcie opracowywania. Pozostałych 141 spraw przekazano lub zamierzano przekazać Delegaturze Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Olsztynie²⁴.

Wszystkie przytoczone powyżej dane statystyczne – mając na uwadze występujące rozbieżności i nie przesądzając w żadnej mierze o stopniu ich rzetelności – pozwalają jednak na przedstawienie przynajmniej szacunkowych rozmiarów zaplanowanej oraz przeprowadzonej przez aparat przymusu operacji zastraszenia i zniewolenia mieszkańców województwa olsztyńskiego w okresie kampanii wyborczej i wyborów, jak też – co nie mniej istotne – dają pewne wyobrażenie o rzeczywistej skali oporu społecznego.

Prezentowane sprawozdanie ppłk F. Szlachcica stanowi końcowe podsumowanie z realizacji działań – oraz ich efektów – aparatu bezpieczeństwa na Warmii i Mazurach podjętych w okresie przedwyborczym w celu spacyfikowania wszelkich odruchów sprzeciwu wobec narzucanego systemu komunistycznego. Całość

²² Ibidem, WUBP Olsztyn. Inne środki represji stosowane w związku z ochroną wyborów w okresie od 1 do 27 X 1952 r. włącznie, k. 106.

²³ Ibidem, WUBP Olsztyn. [Zestawienie zbiorcze dotyczące represji na terenie województwa olsztyńskiego od początku akcji wyborczej do 20 X 1952 r.], bez nazwy i daty, k. 108.

²⁴ Ibidem, WUBP Olsztyn. Zestawienie [aresztowanych do 30 X 1952], bez daty, k. 107.

opracowania podzielono na dziewięć części, zgodnie z zaleceniami MBP odnośnie prowadzenia sprawozdawczości w okresie „akcji wyborczej” przez poszczególne WUBP²⁵. Omówieniu i ocenie zostały poddane: analiza „wrogiej działalności” oraz kierunki „wrogiej propagandy”, „celność i skuteczność środków represji”, efekty pracy z agenturą, przebieg aktu wyborczego, ochrona zewnętrzna lokali wyborczych, całokształt pracy aparatu bezpieczeństwa i MO. W końcowej części sprawozdanie zawiera także analizę niedociągnięć i zaniedbań popełnionych w okresie „akcji wyborczej” oraz wskazania do dalszej pracy operacyjnej.

Już nawet pobieżna lektura tego dokumentu pozwala na stwierdzenie, że podstawowe „uderzenie” zostało skierowane przeciwko niemieckiej ludności autochtonicznej oraz klerowi katolickiemu²⁶. Obie te grupy, oskarżane o prowadzenie wrogiej działalności „antyludowej, antywyborczej i antypolskiej”, stały się celem najbardziej zdecydowanych działań represyjnych, w tym aresztowań.

Pomimo ogólnej, pozytywnej oceny skuteczności poczynań struktur aparatu bezpieczeństwa i MO w okresie „akcji wyborczej”, szef WUBP w Olsztynie wskazywał również na szereg uchybień w ich bieżącej pracy operacyjnej. Do najistotniejszych zaliczał on m.in. „słabe rozpoznanie wroga pod kątem obecnie uprawianej wrogiej działalności”, głównie w miastach powiatowych i samym Olsztynie, a także brak należytego rozpracowania „czarnych plam”, w tym zwłaszcza na terenie niektórych gmin i gromad, słabo nasyconych infiltracją agenturalną.

Na szczególne słowa pochwały w opinii F. Szlachcica zasługiwali zwłaszcza referenci terenowi²⁷, którzy przyczynili się do zbierania materiałów obciążających mieszkańców wsi, stanowiących – jak wskazano – aż 80% ogółu represjonowanych, a także – w zakresie zabezpieczenia i ochrony lokali wyborczych – członkowie Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej²⁸.

²⁵ Szerzej na temat sprawozdawczości terenowych struktur aparatu bezpieczeństwa w okresie „akcji wyborczej” i wytycznych w tej mierze opracowanych przez MBP – zob. A. Zaćmiński, „Identyfikacja wroga...”, s. 133–135.

²⁶ Materiał instruktażowy MBP w postaci opracowania w sprawie zwalczania m.in. „wrogiej działalności reakcyjnego kleru” w okresie przedwyborczym został przesłany do jednostek terenowych w sierpniu lub wrześniu 1952 r. – por. Opracowanie na temat metod zwalczania „wrogiej działalności reakcyjnego kleru” oraz innych środowisk w okresie przedwyborczym (sierpień lub wrzesień 1952) w: Aparat bezpieczeństwa w Polsce..., s. 222–227.

²⁷ Na mocy rozkazu nr 010/52 Ministra BP z 2 IV 1952 r., w wyniku reorganizacji powiatowych urzędów bezpieczeństwa, uległy – do 1 V 1952 r. – likwidacji referaty operacyjne. Ich zadania przejęli referenci terenowi (gminni) i powiatowi. Współpracowali oni z miejscowymi posterunkami MO i aktywnym partyjnym w rozpracowaniu „wrogiego elementu wiejskiego”. Do rozkazu została załączona „Instrukcja o organizacji pracy operacyjnej w PUBP”, zawierająca m.in. szczegółowy opis zadań referentów gminnych i powiatowych, podpisana przez Dyrektora Gabinetu Ministra BP ppłk. Michała Drzewieckiego – por. Księga bezprawia. Akta normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa publicznego (1944–1956). Wybór i oprac. B. Kopka, Warszawa 2011 (płyta DVD – dodatek do książki, s. 1756–1764). Szerzej na ten temat: Analiza działalności PUBP i WUBP z 9 sierpnia 1952 r. w związku z kampanią wyborczą do Sejmu, w: Aparat bezpieczeństwa w Polsce..., s. 201–205; G. Jasiński, Akcja represyjna... (cz. 1), s. 41 i n.; A. Zaćmiński, „Identyfikacja wroga”..., s. 134.

²⁸ ORMÓ – Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej – paramilitarna formacja pomocnicza MO, powołana na podstawie uchwały Rady Ministrów z 21 II 1946 r. Na podstawie tejże uchwały, minister bezpieczeństwa publicznego wydał zarządzenie nr 2 z 22 II 1946 r. o utworzeniu jednostek ORMÓ, przy jednostkach powiatowych i wojewódzkich

Wśród najważniejszych zadań stojących przed komunistyczną policją polityczną w okresie powyborczym, szef WUBP w Olsztynie wymienił, m.in. potrzebę podniesienia poziomu pracy operacyjnej w ośrodkach miejskich, włączenie do walki z „wrogą propagandą” (np. słuchaniem zagranicznych audycji radiowych) funkcjonariuszy MO, członków ORMÓ i „czynników oficjalnych”, zwiększenie dbałości o jakość werbunków agenturalnych, skupienie pracy operacyjnej na zlokalizowanych w terenie „czarnych plamach”, zwiększenie naboru do jednostek terenowych ORMÓ itp.²⁹

Wszystkie te zalecenia, wynikające z doświadczeń wyniesionych z przebiegu „akcji wyborczej”, świadczyły niedwuznacznie o dalszej kontynuacji działalności aparatu przymusu, zorientowanej na pacyfikację i pełne ubezwłasnowolnienie społeczeństwa w ramach postępującego procesu umacniania państwa typu totalitarnego, opartego na wzorcach stalinowskich.

Publikowany dokument pochodzi z zasobów Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie. Jest on przechowywany w zespole Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990 i został zachowany w postaci oryginału maszynopisu, opatrzonego podpisem wystawcy.

Materiał źródłowy przygotowano do wydania z założeniem zachowania jego układu i pierwotnego charakteru. Poprawiono, według współczesnych zasad, jedynie te niedoskonałości interpunkcyjne, składniowe i stylistyczne, które mogły wpłynąć na pogorszenie czytelności samego przekazu. Wszystkie ingerencje wydawcy, w tym dotyczące opuszczeń w tekście i wyjaśnienia skrótów w miejscu ich pierwszego wystąpienia, zaznaczono w nawiasach kwadratowych.

MO i podległych im organizacyjnie. Zlikwidowana na mocy ustawy o rozwiązaniu Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej z 23 XI 1989 r. (DzU 1989, nr 64, poz. 388 – obowiązywała od 11 XII 1989 r.) – por. T. Pączek, *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej w latach 1946–1989. Rozwój organizacyjny i rola w aparacie represji PRL*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1, s. 85–129.

²⁹ Szerzej na temat zadań aparatu bezpieczeństwa w okresie powyborczym – por. Pismo ministra BP Stanisława Radkiewicza z 30 października 1952 r. do szefów WUBP w sprawie najważniejszych zadań po wyborach do Sejmu, w: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, s. 235–237.

Źródło

1952 październik 28, Olsztyn – Ścisłe tajne sprawozdanie ppłk. Franciszka Szlachcica szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie do gen. Stanisława Radkiewicza³⁰ ministra bezpieczeństwa publicznego „z przebiegu akcji wyborczej” do Sejmu PRL 26 października 1952 roku.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Gabinet Ministra BP. WUBP Olsztyn. Materiały dotyczące wyborów 1952 r., sygn. 00231/86, t.104, kk.42–54 – mps, oryginał z podpisem F. Szlachcica.

Wojewódzki
Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
w Olsztynie^b
L.dz. B – 698/52
dot. pisma: Nr AC–R– 1643/52^d

Olsztyn, dn. 28 X 1952 r.^a
„Ścisłe tajne”
Egz. Nr 1^c.

Do
Ob. Ministra
Bezpieczeństwa Publicznego
w Warszawie

Sprawozdanie
Szefa WUBP
z przebiegu akcji wyborczej

I. Analiza nasilenia wrogiej działalności

W okresie przedwyborczym wróg zaktywizował swą działalność, która wyrażała się w różnych formach.

³⁰ Stanisław Radkiewicz (1903–1987) – gen. dyw. WP (od 1947 r.). Członek Komunistycznej Partii Polski (1925–1938). W latach 1940–1942 służył w Armii Czerwonej, a następnie w WP w ZSRS (1943–1944). Członek KC PPR (1944–1948) i Biura Politycznego KC PPR (1945–1948), członek KC PZPR (1948–1957). 18 V 1957 r. został wykluczony z KC PZPR i z partii. Kierownik Resortu BP Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (w 1944 r.), minister BP (1945–1954). Po odwołaniu ze stanowiska, minister Państwowych Gospodarstw Rolnych (1954–1956), a następnie, w latach 1958–1968, dyrektor departamentu i dyrektor generalny w Urzędzie Rezerw Państwowych. Od 1968 r. na emeryturze. Poseł do Krajowej Rady Narodowej, na Sejm Ustawodawczy i Sejm PRL I kadencji (1944–1956) – zob. T. Moldawa, op. cit., s. 415 (nota biograficzna S. Radkiewicza; <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1037?katalog=4;https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1037?katalog=5>; dostęp: 8 VII 2020 r.).

^a Nad miejscem i datą wystawienia dokumentu dopisek odręczny ołówkiem: „AC-R-1843/52”. U góry, pośrodku pierwszej strony dokumentu, dopisek odręczny czarnym tuszem: N-112/52”.

^b U góry, z prawej strony, pierwszej strony dokumentu, nadruk nazwy instytucji z godłem państwowym.

^c Cyfra wpisana odręcznie, czarnym tuszem.

^d Poniżej, podpis nieczytelny ołówkiem.

Najczęściej stosowaną formą wrogiej działalności była wroga propaganda o treści prowojennej, antywyborczej, antyradzieckiej i antyrządowej.

Ze środowisk autochtonicznych notowaliśmy nasilenie propagandy rewizjonistycznej. Jak wynika z załączonego wykazu, zaistniało 40 faktów zrywania zebrań wyborczych³¹.

W ostatnich dniach przed wyborami mieliśmy stosunkowo dużą ilość faktów zrywania plakatów propagandowych. W większości przypadków sprawcami okazali się małoletni. Najwięcej tego rodzaju faktów zanotowano w mieście Olsztynie³².

W okresie wyborczym znaleziono, rozrzucone lub też naklejone, 24 ulotki o tematyce antywyborczej i niezwiązanej z wyborami³³.

Zaistniały dwa fakty dywersji:

- dn. 12 października 1952 r. spalona została stodoła [w] PGR Rozogi³⁴, pow. Mrągowo. Straty wynoszą około 400 000 zł;
- dn. 19 października 1952 r. spalona została stodoła w PGR w pow. Giżycko. Straty wynoszą około 300 000 tys. zł.

Częściowo jesteśmy na tropie sprawców w/w dywersji. Poza tym zanotowano szereg drobniejszych aktów dywersji i sabotażu.

Oceniając środowiskowo i terenowo nasilenie wrogiej działalności należy stwierdzić, że najbardziej zagrożonymi były tereny zamieszkałe przez ludność autochtoniczną.

Do takich należy zaliczyć powiaty Szczytno, Mrągowo i Olsztyn. W pow. Mrągowo najbardziej zagrożonymi gminami były: Baranowo³⁵, Nakomiady³⁶ i Łukta³⁷. W pow. Szczytno, gm.: Świętajny³⁸ i Lipowiec³⁹. W pow. Olsztyn, gm.: Jonkowo⁴⁰, Stawiguda⁴¹ i Gietrzwałd⁴².

³¹ A IPN BU, WUBP Olsztyn. Wrogie wypadki i wydarzenia antywyborcze, zanotowane od początku akcji do dnia 27 X 1952 r. włącznie, Olsztyn 27 X 1952, sygn. 00231/86, t. 104, k. 87. Spośród 40 aresztowań za zrywanie zebrań przedwyborczych, najwięcej dokonano w powiatach: węgorzewskim – 8 i kętrzyńskim – 7.

^e Tak w tekście oryginału dokumentu. Powinno być: „liczbę”.

³² Ibidem. Łącznie, w omawianym okresie, odnotowano na terenie województwa olsztyńskiego 42 przypadki zrywania i niszczenia plakatów wyborczych, w tym osiem na terenie miasta Olsztyna.

³³ Ibidem. Połowa ulotek antywyborczych została ujawniona w dwóch powiatach: działdowskim – 6 i szczycieńskim – 6.

³⁴ Rozogi – obecnie wieś w gm. Sorkwity, pow. mrągowski, woj. warmińsko-mazurskie.

³⁵ Baranowo – obecnie wieś w gm. Mikołajki, pow. mrągowski, woj. warmińsko-mazurskie.

³⁶ Nakomiady – obecnie wieś w gm. Kętrzyn, pow. kętrzyński, woj. warmińsko-mazurskie.

³⁷ Błędna nazwa miejscowości. Chodzi tu o Uktę, wieś gminną w pow. mrągowskim w latach 1946–1954. Obecnie wieś w gm. Ruciane-Nida, pow. piski, woj. warmińsko-mazurskie.

³⁸ Świętajno – obecnie wieś gminna, pow. szczycieński, woj. warmińsko-mazurskie.

³⁹ Lipowiec – obecnie wieś w gm. Szczytno, pow. szczycieński, woj. warmińsko-mazurskie.

⁴⁰ Jonkowo – obecnie wieś gminna, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie.

⁴¹ Stawiguda – obecnie wieś gminna, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie.

⁴² Gietrzwałd – obecnie wieś gminna, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie.

Nasilona propaganda wśród autochtonów sprowadzała się do bojkotowania wyborów, bądź to przez nie branie udziału w wyborach lub też kreślenie kart wyborczych. O tych formach wrogiej działalności otrzymano informacje ze źródeł agentalnych i oficjalnych.

Wyrazem poważnego wpływu wroga na ludność autochtoniczną był przebieg zebrań przedwyborczych.

W początkowym okresie duża liczba zebrań nie udawała się ze względu na niską frekwencję. Większość zebrań przechodziła bez dyskusji.

Kler katolicki poważnie zaktywizował działalność antyludową, antypolską i antywyborczą. Zanotowaliśmy szereg prowokacyjnych wypowiedzi ze strony kleru. Spotkaliśmy się z próbami organizowania ceremonii religijnych w dniu wyborów, mających na celu oderwanie ludności wierzącej od głosowania. Najbardziej wrogo występowali ks. ks.: Jakubas⁴³, Sobieszczak⁴⁴, Mateblowski⁴⁵, Granitowski⁴⁶ [i] Kozakiewicz⁴⁷.

Księża ci ujawnili swe zdecydowanie wrogie oblicze już w poprzednich akcjach prowadzonych przez partię i rząd⁴⁸. Szczególnie wzmożli wrogą działalność

⁴³ Błąd w pisowni nazwiska. Powinno być: ks. Leonard Franciszek Jakubassa (1911–1993) – proboszcz parafii Gryźliny i Orzechowo (pow. olsztyński) w latach 1940–1958. Aresztowany 8 X 1952 r. Dziesięć dni później, tzn. 18 X 1952 r., Prokuratura Wojewódzka w Olsztynie wystosowała wobec niego akt oskarżenia o uprawianie tzw. wrogiej propagandy. Ostatecznie zwolniony z aresztu w Olsztynie 13 VI 1953 r. W 1958 r. wyjechał do Niemiec – por. A. Kopiczko, Jakubassa Leonard Franciszek (1911–1993), kapłan diecezji warmińskiej, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, red. nauk. J. Myszor, t. 1, Warszawa 2002, s. 88–89.

⁴⁴ Błąd w pisowni nazwiska. Powinno być: ks. Stanisław Sobieszczyk (1913–2001) – proboszcz parafii Bartoły Wielkie i Giławy (pow. olsztyński) w latach 1946–1954. Aresztowany 6 X 1952 r., m.in. pod zarzutem szerzenia propagandy rewizjonistycznej i głoszenia kazań w języku niemieckim. Po kilku tygodniach zwolniony z aresztu w Olsztynie. W 1956 r. wyjechał do Niemiec – por. A. Kopiczko, Sobieszczyk Stanisław (1913–2001), sercanin, w: *ibidem*, t. 3, Warszawa 2006, s. 217.

⁴⁵ Ks. Franciszek Mateblowski (1872–1955) – proboszcz parafii Ramsowo (pow. olsztyński) w latach 1909–1953. Władze komunistyczne określały go jako „częściowo zgermanizowanego”. Nie odnaleziono informacji o przyczynach aresztowania – por. A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie w diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, cz. 2: *Słownik*, Olsztyn 2003, s. 279; *idem*, *Duchowieństwo katolickie w diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 1: *Studium prozopograficzne*, Olsztyn 2009, s. 279–280.

⁴⁶ Ks. Józef Granitowski (1911–1982) – proboszcz parafii Sokolica (pow. bartoszycki) w latach 1952–1954. Aresztowany 15 X 1952 r. pod zarzutem tzw. wrogiej propagandy i „wyszydzania ustroju PRL”. Przeniesiony z aresztu w Olsztynie do więzienia w Barczewie (maj–lipiec 1953). Po zwolnieniu z więzienia przebywał w Sokolicy, z zakazem opuszczania miejsca zamieszkania (do 14 II 1954 r.) – por. A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie w diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, s. 281; *idem*, Granitowski Józef (1911–1982), kapłan diecezji warmińskiej, w: *Leksykon duchowieństwa*, t. 1, s. 71.

⁴⁷ Ks. Jan Kozakiewicz (1903–1961) – proboszcz parafii pw. św. Piotra i Pawła i św. Michała Archanioła w Lidzbarku Warmińskim w latach 1948–1961 – por. *idem*, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 2: *Słownik*, Olsztyn 2007, s. 145.

⁴⁸ Chodzi tu zapewne o sprawę odmowy przez 44 księży z diecezji warmińskiej, wraz z administratorem apostołskim ks. Teodorem Benschem, złożenia podpisów pod tzw. apelem sztokholmskim. Apel, uchwalony w marcu 1950 r. podczas sesji stałego Komitetu Światowego Kongresu Obronców Pokoju w Sztokholmie, dotyczył przeprowadzenia ogólnoswiatowego referendum w sprawie zakazu stosowania broni atomowej. Ta propagandowa inicjatywa, wspierana przez światowe środowiska lewicowe i blok państw komunistycznych pod kontrolą ZSRS, spotkała się ze sprzeciwem USA i ich sojuszników oraz Kościoła katolickiego – por. A. Kopiczko, *Represje wobec duchowieństwa katolickiego w diecezji warmińskiej w okresie stalinowskim (1947–1954)*, „Echa Przeszłości” 2004, t. 5, s. 209.

w okresie przedwyborczym, zagrażając poważnie prowadzeniu akcji wyborczej na zamieszkałych przez nich terenach, dlatego też zostali aresztowani, a ks. Kozakiewicz pozostaje w aktywnym rozpracowaniu.

Ordynariusz diecezji [warmińskiej] Zink⁴⁹ również wobec wyborów zajął wrogie stanowisko, wydając do diecezjan odezwę oczerniająca władzę ludową⁵⁰. W dniu wyborów kilku księży, prowokacyjnie publicznie, kreśliło kartki wyborcze.

Nie wszyscy jednak księża występowali wrogo. Mieliśmy szereg przykładów patriotycznego stosunku do władzy ludowej.

Środowiska PSL-owskie, AK-owskie, WRN-owskie⁵¹ również zaktywizowały swą wrogą działalność, która w zasadzie sprowadzała się do wrogiej propagandy. Kierunek tej propagandy wycelowany był na negację znaczenia wyborów i paraliżowania entuzjazmu mas pracujących.

Nie mające większego wpływu, ale występujące bardzo wrogo przeciwko wyborom były środowiska Św. Jehowy⁵². Z tego środowiska zanotowaliśmy szereg prowokacyjnych wystąpień przeciwko wyborom.

Na uwagę zasługuje fakt samorzutnego przeciwstawienia się stanowisku poszczególnych członków Św. Jehowy ze strony społeczeństwa, który wystąpił

⁴⁹ Ks. Wojciech (Adalbert) Zink (1902–1969) – wikariusz kapitulny i generalny Prymasa Polski w diecezji warmińskiej (1951–1953). Nie zgodził się na żądanie władz państwowych ograniczenia liczby nabożeństw w dniu wyborów 26 X 1952 r. Odmówił podpisania, jako jedyny członek Episkopatu Polski, deklaracji i komunikatu do wiernych wystosowanych przez Episkopat w sprawie zatrzymania i uwięzienia kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski. Aresztowany 2 X 1953 r. przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa. Przewieziony do Centralnego Więzienia nr 1 Warszawa-Mokotów, gdzie spędził 16 miesięcy. Po zwolnieniu w 1955 r., w związku z zakazem powrotu do diecezji warmińskiej, przebywał m.in. w Pawłowic k. Lublina, Zakopanem i w Warszawie. Po powrocie diecezji został mianowany 6 XII 1956 r. wikariuszem generalnym – por. idem, Zink Wojciech (Adalbert) (1902–1969), wik. kap. Adm. Apost. w Olsztynie, w: *Leksykon duchowieństwa...*, t. 1, s. 327–328.

⁵⁰ Chodzi tu o list pasterski wystosowany przez ks. W. Zinka na 1 XI 1952 r. Wikariusz generalny diecezji warmińskiej zwrócił się w nim z apelem do wiernych o zbiórkę ofiar na seminarium duchowne. List nawiązywał przy tym do sprawy likwidacji przez władze komunistyczne niższego seminarium duchownego we Fromborku w lipcu 1952 r. oraz represji stosowanych wobec księży w diecezji warmińskiej – por. idem, Rządca diecezji warmińskiej ks. Wojciech Zink a władze partyjno-państwowe (1951–1953). Zarys problematyki, „*Studia Elbląskie*” 2019, t. 20, s. 115–116.

⁵¹ WRN – Wolność, Równość, Niepodległość – kryptonim konspiracyjny stosowany przez Polską Partię Socjalistyczną, w okresie od września 1939 do maja 1944 r. W powojennej Polsce, władze komunistyczne skrótem WRN, traktowanym jako synonim „prawicy” w ruchu robotniczym, określały byłych członków PPS, opowiadających się za odbudową niezależnego ruchu socjalistycznego.

⁵² Świadkowie Jehowy – restauracjonistyczny ruch wyznaniowy, zapoczątkowany przez kaznodzieję Charlesa Taze Russela w Pensylwanii w 1870 r. Na ziemiach polskich Świadkowie Jehowy utworzyli pierwszy zbor w Warszawie w 1913 r. W 1931 r. powstało Zjednoczenie Badaczy Pisma Świętego z siedzibą w Łodzi. Według danych aparatu bezpieczeństwa, w lipcu 1950 r., na terenie ówczesnego województwa olsztyńskiego, bez powiatu działdowskiego, zamieszkiwało „w przybliżeniu” 1130 jego wyznawców. Związek został oficjalnie zdelegalizowany na mocy postanowienia Urzędu do Spraw Wyznań 2 VII 1950 r. Jedną z przyczyn tej decyzji była odmowa podpisywania przez Świadków Jehowy tzw. apelu sztokholmskiego. W wyniku represji zastosowanych wobec członków – oskarżanych m.in. o agenturalną działalność na rzecz USA – aresztowano blisko 3000 osób, z czego około 10% wytypowano do wszczęcia przeciwko nim rozpraw karnych, a bliżej nieznana liczba wyznawców została postawiona w stan oskarżenia na wnioski kompletów orzekających Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. W województwie olsztyńskim, w latach 1950–1951, aresztowano 98 osób, z których 24 wytoczono procesy przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Olsztynie – szerzej na temat: G. Jasiński, Wyznanie Świadków Jehowy na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej (do 1950 r.), *KMW* 2019, nr 2, s. 243–283.

w zmuszeniu^f przez kilkadziesiąt osób, zebranych w pobliżu miejsca zamieszkania członkini Św. Jehowy Wielichowskiej, aby wzięła udział w wyborach.

II. Zasadnicze kierunki wrogiej propagandy

Jak już podawałem wyżej, zasadniczym kierunkiem wrogiej propagandy było organizowanie bojkotu wśród ludności autochtonicznej.

W początkowym okresie propaganda wroga szła w kierunku nie brania udziału w wyborach przez ludność autochtoniczną. W późniejszym okresie, w wyniku pracy represyjnej naszego aparatu, wroga propaganda przybrała kierunek sprowadzający się do tego aby brać udział w wyborach, jednak całkowicie kreślić karty wyborcze. Przy tym wrogie elementy wśród autochtonów uprawiały propagandę oczerniania, szkalowania posłów wywodzących się z autochtonów.

Przedmiotem głównego ataku był kandydat na posła [August] Rogala⁵³ (autochton) z pow. Olsztyn, odnośnie którego notowaliśmy szereg wystąpień i wypowiedzi, że jest to zdrajca ojczyzny niemieckiej itd. W ostatnich dniach przed wyborami przysłano mu anonim, zagrażający^g pozbawieniem życia⁵⁴. W wyniku obliczenia głosów okazało się, że w obwodach autochtonicznych, najwięcej był skreślany Rogala.

Ze środowisk czł[onków] PSL, WRN itd., zanotowaliśmy szereg wypowiedzi, że wyborcy nie mają nic do decydowania, gdyż kandydaci są narzucani. W parze z tym szło poniżanie godności kandydatów na posłów. W wyniku tej propagandy w szeregu gromadach i mniejszych zakładach przemysłowych, przygotowanie wyborów spotkało się z poważnymi oporami.

^f Tak w tekście oryginału dokumentu.

⁵³ August Rogala (ur. w 1897 r. w Wierckubie, dawniej Wierzkup, niem. Neu Vierzighuben – obecnie wieś Nowe Włóki, gm. Dywity, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie), wykształcenie podstawowe, z zawodu rolnik, bezpartyjny. Od 1946 r. sołtys wsi Wierckub. Odnznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi. Kandydat na posła z listy FN do Sejmu PRL w okręgu nr 34 w Olsztynie. Poseł na Sejm PRL I kadencji (1952–1956). Członek Komisji Rolnictwa – por. Kandydaci Warmii i Mazur, „Głos Olsztyński”, 4–5 X 1952, nr 238, s. 3; (https://bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=000557&set_entry=000001&format=999; dostęp: 4 VII 2020 r.).

^g Tak w tekście oryginału dokumentu. Powinno być: „grożący”.

⁵⁴ Informacja o anonimie została przekazana przez ppłk. F. Szlachcica w meldunku specjalnym z 23 X 1952 r., skierowanym do Gabinetu Ministra MBP oraz płk. Romana Garbowskiego szefa Sztabu Ochrony Wyborów, powołanego przy MBP w Warszawie. Anonim, adresowany w rzeczywistości nie tylko do A. Rogali, ale i innego autochtona – również kandydata na posła z listy FN w okręgu nr 34 w Olsztynie – Edwarda Turowskiego (1904–1972), z zawodu nauczyciela, działacza ZSL i przewodniczącego Wojewódzkiego Komitetu FN w Olsztynie, kierownika szkoły powszechnej w Tomaszkwie (obecnie gm. Gietrzwałd, pow. olsztyński, woj. warmińsko-mazurskie) – był sporządzony w języku niemieckim, „na papierze w linię, czarnym atramentem w formie druku”. Oto opis jego formy graficznej i treść, w tłumaczeniu na język polski, zamieszczone w meldunku: „W górnej części papieru, z lewej strony, wyrysowana jest trupia czaszka i pod tym napis: Narodowy Tajny Front Oddział Wschód. W treści: Kara śmierci padnie na Augusta Rogalę z Wierckuby i Edwarda Turowskiego z Tomaszkowa, za: Wielką zdradę Narodu, pochodzenia i Ojczyzny. Czas wyroku, wykonany będzie z zastrzeżeniem”. Podpis nieczytelny – AIPN BU, sygn. 00231/86, t. 104, k. 155. Por. też – T. Oracki, Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku), Warszawa 1983, s. 316–317 (nota biograficzna E. Turowskiego).

III. Celność i skuteczność środków represji

Ogólnie oceniając skuteczność represji należy stwierdzić, że represje przeprowadzone przez organy B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] były konieczne i miały poważny wpływ na przebieg wyborów i na frekwencję.

Według oceny [I] sekretarza Kom[itetu] Woj[ewódzkiego] PZPR⁵⁵, aparat BP województwa olsztyńskiego dał poważny wkład w osiągnięte zwycięstwo⁵⁶. Mogą tu posłużyć jako przykład[y] pow. Mrągowo, Biskupiec, Działdowo i inne.

Przystępując do akcji represji w pow. Mrągowo, mieliśmy szereg oficjalnych wrogich wystąpień, jak prowokacyjne używanie języka niemieckiego, noszenie czapek hitlerowskich, pobicie funk[cjonariusza] MO, sołtysa, pracowników aparatu państwowego i aktywistów społecznych.

W okresie przedwyborczym mieliśmy także zrywanie zebrzań i propagandę za bojkotem. Według oceny KW [PZPR] pow. Mrągowo był najbardziej zagrożony. W pow. tym represjonowano 77 osób, z tego aresztowano i zwolniono 40 aresztowanych. Zatrzymano [na] 48 godz. – 33. Innymi formami represji objęto 27 osób⁵⁷.

O konieczności i celowości represji świadczy wynik wyborów, jak 98% frekwencji oraz 99 % głosów oddanych na Front Narodowy.

Poza tym represje miały poważny wpływ na obowiązkowe dostawy⁵⁸.

Jak już podawałem, w tym pow. najbardziej zagrożoną gminą było Baranowo.

⁵⁵ I sekretarzem KW PZPR w Olsztynie był – od 25 II 1952 do 30 I 1953 r. – Stanisław Krupa (1920–1990). W wyborach do Sejmu I kadencji PRL otrzymał mandat poselski w okręgu wyborczym nr 35 w Kętrzynie – por. <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/22657>, dostęp: 14 VI 2020 r.

⁵⁶ Końcowa ocena przebiegu kampanii wyborczej i wyborów do Sejmu PRL I kadencji w województwie olsztyńskim została dokonana w trakcie poszerzonego posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Olsztynie 31 X 1952 r. W sprawozdaniu pt. „Ocena przebiegu kampanii wyborczej do Sejmu PRL w woj. olsztyńskim”, przedstawionym przez Andrzeja Fornala kierownika Wydziału Organizacyjnego KW PZPR w Olsztynie, zwrócono uwagę na „sprawne zabezpieczenie przygotowania i przebiegu wyborów przez organa BP i MO”. Podkreślono także znaczenie pomocy udzielonej aparatowi bezpieczeństwa w zabezpieczeniu wyborów przez członków ORM, którzy mieli wyróżnić się „poświęceniem, oddaniem partii i poziomem dyscypliny” – por. Archiwum Państwowe w Olsztynie, KW PZPR w Olsztynie 1948–1990. Kancelaria I sekretarza KW PZPR. Protokoły posiedzeń egzekutywy KW PZPR w Olsztynie, z załącznikami (październik 1952), t. 10. Protokół nr 51/52 z poszerzonego posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Olsztynie 31 X 1952 r. Zał. nr 1 – Ocena przebiegu kampanii wyborczej do Sejmu PRL w woj. olsztyńskim, sygn. 1141/285, k. 177.

⁵⁷ Por. AIPN BU, sygn. 00231/86, t. 104, kk. 104, 106, 107.

⁵⁸ Dostawy obowiązkowe – właściwie: obowiązkowe dostawy świadczeń rzeczowych. Wprowadzone po raz pierwszy, jako wojenne, w sierpniu 1944 r. na mocy dekretów Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Przewidywały one obowiązek dostarczania przez rolników i hodowców na rzecz państwa wielu produktów roślinnych oraz zwierzęcych (np. zbóż, mięsa, siana, ziemniaków). Wymiar kontyngentów był uzależniony od powierzchni gruntów rolnych i jakości gleby danego gospodarstwa oraz jego położenia w rejonie ekonomicznym. W 1952 r. system obowiązkowych świadczeń rzeczowych określały: ustawa o obowiązkowych dostawach zwierząt rzeźnych z 15 II 1952 (DzU 1952, nr 8, poz. 46); dekret o obowiązkowych dostawach mleka z 24 IV 1952 r. (DzU 1952, nr 22, poz. 142); ustawa o obowiązkowych dostawach zbóż z 10 VII 1952 r. (DzU 1952, nr 32, poz. 214); dekret o obowiązkowych dostawach ziemniaków z 28 VIII 1952 r. (DzU 1952, nr 37, poz. 255). Szerzej na temat obowiązkowych świadczeń rzeczowych i innych obciążeń oraz represji stosowanych wobec rolników na Warmii i Mazurach w okresie stalinizmu, zob. R. Gross, *Przekształcenia gospodarze wsi na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2019, s. 355–389. Przepisy o obowiązkowych świadczeniach rzeczowych były w PRL wielokrotnie zmieniane. Ostatecznie kres świadczeniom położyła ustawa o zniesieniu obowiązkowych dostaw zbóż, ziemniaków i zwierząt rzeźnych z 26 X 1971 r. (DzU 1971, nr 27, poz. 254 – obowiązywała od 1 I 1972 r.). Zamieniała ona obowiązek dostawy świadczeń rzeczowych na podatek gruntowy.

Należy zaznaczyć, że po represjach, frekwencja wyborcza tej gminy wynosiła 99%. Na innych⁸ gminach, przedtem zagrożonych, odbyło się podobnie.

Prowokacyjne używanie języka niemieckiego zostało prawie całkowicie zlikwidowane.

Jako przykład celności uderzenia w tym powiecie może posłużyć sytuacja na terenie miasteczka i gminy Mikołajki⁵⁹, w 80% zamieszkałych przez ludność autochtoniczną. Słynne były w okolicy z wystąpień rewizjonistycznych.

W czasie represji zatrzymano tam sześć osób, z czego cztery osoby skierowano do prokuratora. Po zatrzymaniu tych osób sytuacja radykalnie uległa zmianie. Dziś prawie w ogóle nie notujemy faktów prowokacyjnego używania języka niemieckiego. Zaraz na drugi dzień plan skupu wykonano w 200%. W ciągu dalszych dni po aresztowaniu, plan był wykonany [w] ponad 100%. Natychmiast, poza tym, zmienił się stosunek do władzy ludowej.

Podobne przykłady można byłoby podać z pow. Olsztyn, t[o] j[est] gm[in] Jonkowo, Gietrzwałd i innych.

Nie na całym, zagrożonym terenie województwa uderzaliśmy jednakowo. Przykładem słabego uderzenia i niecelnych uderzeń^h był pow. Szczytno.

Powiat ten, zamieszkały w 40% przez autochtonów o poważnym nasileniu wrogich elementów rewizjonistycznych, należał w okresie przedwyborczym do zagrożonych po[wiatów] naszego województwa.

W wyniku samouspokojenia P[owiatowego] U[rzędu] B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] i K[omendy] P[owiatowej] MO, lukrowania sytuacji i nastrojów, aktywność PUBP była słaba oraz represje mało i niecelowo stosowane. Wynik wyborów postawił więc pow. Szczytno na szarym końcu.

Jaskrawym przykładem braku czujności może posłużyć gm. Świętajno. W gminie tej spotykaliśmy się z największym oporem w tej i [w] innych akcjach. Można było wyciągnąć wniosek, że jeśli wróg w tej gminie nie zostanie sparaliżowany, to przebieg wyborów nie będzie miał charakteru spokojnego. W tej gminie represjonowano zaledwie trzy osoby i to jeszcze nieletnie. W wyniku braku reagowania na wrogą działalność, w dniu wyborów zaistniała taka sytuacja, że większość ludzi z gromad tej gminy nie chciała brać udziału w wyborach. Trzeba było użyć wszystkie rezerwy, ażeby częściowo sparaliżować ten stan.

Z pozostałych powiatów celnością uderzeń wyróżniły się: Biskupiec, Ostróda, Nidzica, Działdowo, Giżycko i Kętrzyn.

Słabo pracowały po tej linii Szczytno, Węgorzewo, Braniewo, Nowe Miasto [Lubawskie].

⁸ Tak w tekście oryginału dokumentu. Powinno być: „W innych”.

⁵⁹ Mikołajki – obecnie miasto w pow. mrągowskim, woj. warmińsko-mazurskie.

^h Tak w tekście oryginału dokumentu.

Podkreślić należy, że elastyczność stosowania różnych form represji była konieczna i słuszna. Jednak, w[edł]u[m] mnie, bardzo konieczne było pobieranie oświadczeń, ponieważ, jak dotychczas stwierdzono, żaden z podpisujących oświadczenie nie występował wrogo w czasie wyborów.

a) odgłosy i nastroje po dokonanych aresztowaniach i innych represjach

W wyniku akcji represyjnej notowaliśmy dużą ilość pozytywnych wypowiedzi, potwierdzających słuszność stosowanych represji. Notowaliśmy wypowiedzi ze środowisk napływowych, ludności autochtonicznej, np.: „już był największy czas na to” lub „dobrze zrobili, że go aresztowali”.

Najwięcej wypowiedzi pozytywnych notowaliśmy ze strony sołtysów, prac[owników] G[minnych] R[ad] N[arodowych] i aktywu społecznego w gminie.

Były też wypowiedzi wrogie, jak np. że: „aresztowania są przeprowadzane na wzór aresztów w Zw[iązku] Radzieckim” itp.

b) omówienie spraw i wniosków co do wszystkich aresztowań

W czasie akcji represyjnej aresztowano 291 [osób], z czego zwolnionoⁱ.

W wyniku realizacji telefonogramu ob. Ministra, wysłano najbardziej odpowiedzialnych prac[owników] Wydziału Śledczego i prokuratury do poszczególnych PUBP, celem przeanalizowania spraw i wyciągnięcia wniosków o dalszym biegu tych spraw.

Po przeanalizowaniu ustalono, że jeszcze należy zwolnić 19 osób, resztę skierować do sądu lub Komisji Specjalnej⁶⁰. Według dotychczasowych danych [z] akt spraw do sądenia przez sądy, kwalifikować się będzie 60% spraw, pozostałe [zosta]ną skierowane] do Kom. Spec.

Wszystkie sprawy kierowane do sądu lub Kom. Spec. są wystarczająco mocne do uzyskania wyroku, jak również odpowiadają względom klasowym.

IV. Praca z agenturą

W okresie od 1 października do 26 października 1952 roku WUBP i PUBP zawarowały 114⁶¹ jednostek sieci ag[enturalne], inf[ormatorów], rez[ydentów] i m–k. MO zawarowało 45 jednostek⁶².

ⁱ W tekście oryginału dokumentu brak liczby osób zwolnionych.

⁶⁰ Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym – instytucja wymiaru sprawiedliwości, wyposażona w uprawnienia prokuratorskie i sądowe, istniejąca w latach 1945–1954. Delegatura Komisji Specjalnej w Olsztynie rozpoczęła działalność prawdopodobnie pomiędzy 7 a 10 XII 1945 r. Przewodniczącym olsztyńskiej Delegatury w okresie wyborów do Sejmu PRL I kadencji był Stanisław Włodarski (sierpień 1949 – grudzień 1954) – por. R. Tomkiewicz, *Olsztyńska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945–1954*, Olsztyn 1995.

⁶¹ Błędnie podana ogólna liczba werbunków przeprowadzonych przez struktury aparatu bezpieczeństwa. Powinno być: 141. Została ona zaczerpnięta z tabelarycznego zestawienia WUBP w Olsztynie pt. „Inne środki stosowane w związku z ochroną wyborów w okresie od 1 do 27 października 1952 roku”, sporządzonego 27 X 1952 r. – por. AIPN BU sygn. 00231/86, t. 104, k. 106..

⁶² Szerzej na temat poszczególnych kategorii współpracy z aparatem bezpieczeństwa – por. Inwentarz Archiwalny IPN. Słownik terminów – <https://inwentarz.ipn.gov.pl/slownik?znak=A>, dostęp: 12 VI 2020 r.; Wokół teczek bezpieki – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze, red. F. Musiał, Kraków 2006, s. 46–47. M-k – chodzi tu o tzw.

W przeprowadzeniu werbunków wyróżniły się PUBP Kętrzyn i Węgorzewo. Duża ilość werbunków była przeprowadzona w trakcie akcji represji.

Oceniając wartość przeprowadzonych werbunków należy stwierdzić, że były to przeważnie werbunki ogólnoinformacyjne, w większości ze środowiska autochtonicznego. Jednak przeprowadzono też kilka werbunków cennych.

W okresie przygotowania wyborów odbyło się 6 259 spotkań, otrzymaliśmy szereg cennych doniesień o organizacji bojkotu wyborów, słuchaniu [radiowych] stacji zagranicznych, wrogiej propagandzie itp.

W dn. 26 października 1952 roku odbyło się 885 spotkań z siecią [agenturalną]. Mimo uruchomienia prawie całego stanu posiadanej sieci, dotarcie do środowisk wrogich było słabe. Rejestrowaliśmy zewnętrzne formy wrogiej działalności.

Należy stwierdzić, że nie mieliśmy danych^j zewnętrznych z podziemnych organizacji ośrodków wroga, zamiarach, planach lub t[ym] p[odobnych], w stosunku do wyborów.

Na podstawie agenturalnych danych realizowano cztery sprawy grupowe agencyjnego rozpracowania [...].^k

Mimo stosunkowo dużej ilości represjonowanych, należy jednak stwierdzić, że rozeznanie gmin, gromad było słabe, a na niektórych terenach bardzo słabe.

Wydaje się, że główną przyczyną słabego rozeznania jest w dalszym ciągu wyłączne orientowanie się na elementy potencjalnie wrogie. Słaba sieć, przy tym niedostatecznie obsługiwana (brak m-k na wsi), nie pozwala referentom terenowym na ujawnienie aktywnych wrogów. Ujawnione fakty, w większości, nie są odpowiednio ewidencjonowane.

Podawałem [po]wyżej, że teren gmin i gromad był słabo przez nas rozpoznany. Jeszcze słabiej rozpoznane mamy miasta powiatowe i miasto wojewódzkie. Obiektowo najslabiej są rozpoznane i opracowane P[aństwowo]G[ospodarstwa] R[olne]. Wysłanie grup w teren, aktywizacja pracy nad rozpoznaniem, pozwoliła nam ujawnić obecnie działających wrogów.

V. Krótki opis przebiegu wyborów w dn. 26 października 1952 roku⁶³

miejscowe kontakty, tzn. osoby, które nie podpisywały zobowiązań do współpracy, a zdobywane informacje przekazywały zazwyczaj ustnie funkcjonariuszom aparatu bezpieczeństwa.

^j Wyraz wpisany odręcznie czarnym tuszem.

^k Fragmentu sprawozdania, nie odnoszącego się bezpośrednio do kampanii wyborczej i przebiegu wyborów, nie publikuje się.

⁶³ Na terenie województwa zostały zorganizowane dwa okręgi wyborcze: nr 34 z siedzibą w Olsztynie i nr 35 z siedzibą w Kętrzynie. Ogólna liczba osób uprawnionych do głosowania wynosiła 444 579 (w poszczególnych okręgach: nr 34 w Olsztynie – 254 854 i nr 35 w Kętrzynie – 189 725). Według Obwieszczenia Państwowej Komisji Wyborczej, opublikowanego w prasie już 29 X 1952 r., oficjalne wyniki wyborów w województwie olsztyńskim były następujące: okręg nr 34 w Olsztynie: liczba oddanych głosów – 240 882 (94,5%), liczba głosów ważnych – 240 833, liczba głosów oddanych na kandydatów FN – 240 487 (99,9%); okręg nr 35 w Kętrzynie: liczba oddanych głosów – 183 930 (96,9%), liczba głosów ważnych – 183 891, liczba głosów oddanych na kandydatów FN – 183 709 (99,9%) – por. Obwieszczenie

Wybory do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w naszym województwie miały przebieg imponujący, uroczysty i podniosły.

O godz. 6 rano, dn. 26 października 1952 roku, stały długie kolejki wyborców przed lokalami Obwodowych Komisji Wyborczych. Mimo zapewnienia pełnego prawa tajności wyborów i stworzenia ku temu dogodnych warunków, zaledwie znikomy procent wyborców korzystał z prawa tajności.

Wieś nasza ruszyła odświętnie do wyborów. Bardzo mała ilość autochtonów nie brała udziału w głosowaniu.

Mimo tego podniesłego nastroju zaistniało około 30 prowokacyjnych wystąpień przy urnie wyborczej, polegających na tym, że na oczach komisji i wyborców kreślono całą kartkę wyborczą i taką wrzucano do urny. Było też kilka wypadków podarcia kart wyborczych. Większość tych faktów spowodowana była przez elementy rewizjonistyczne i księży lub klerykałów. Przy tym należy zaznaczyć, jako moment ujemny w pracy naszego aktywu społecznego, że fakty działy się na oczach aktywu i nikt z miejsca nie zareagował.

VI. Ochrona zewnętrzna

Zgodnie z zarządzeniem i wytycznymi MBP⁶⁴, zorganizowano ochronę komisji obwodowych, komisji okręgowych i transportu materiałów.

Do zabezpieczenia wyborów użyto:

- operatywnych [operacyjnych– R.S.] pracowników PUBP – 350
- nieoperatywnych pracowników WUBP – 200
- funkcjonariuszy MO – 150
- członków ORMO – 2300.

W okresie zabezpieczenia wyborów w każdej gminie był pracownik operatywny. W terenach zagrożonych, dodatkowo przydzielono na każdy obiekt pracownika nieoperatywnego. Sprawność ochrony była należyta. Na wyróżnienie zasługuje zachowanie się i postawa ORMO. Członkowie ORMO, pełniący ochronę w cywilnym ubraniu z bronią, byli przedmiotem szczególnego zainteresowania wyborców.

Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 28 października 1952 r. w sprawie wyników wyborów do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 26 października 1952 r., MP 1952, A-91, poz. 1414; „Głos Olsztyński”, 29 X 1952, nr 260, s. 1–2. Niezależnie od uzasadnionych wątpliwości co do wiarygodności przytoczonych danych, wynika z nich, że w wyborach parlamentarnych na Warmii i Mazurach nie wzięło udziału przynajmniej 19 767 (4,3% ogółu uprawnionych) osób, a 88 kolejnych oddało głosy nieważne.

⁶⁴ Każdy lokal obwodowej komisji wyborczej był kontrolowany przez co najmniej jednego funkcjonariusza MO i czterech, w ubraniach cywilnych, uzbrojonych członków ORMO. Do gmin „zagrożonych bandytyzmem” wysyłano w razie potrzeby odwodowe oddziały Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. – por. AIPN BU, Wybory – materiały Rady Państwa i Gabinetu Ministra Bezpieczeństwa Publicznego z 1952 r. Gabinet Ministra. Wnioski polityczne dla pracy UBP. Wytyczne dla oficerów kontrolujących stan ochrony i zabezpieczenia akcji wyborczej na terenie PRL opracowane przez płk. Romana Garbowskiego, 22 X 1952 r., sygn. 00231/86, t. 91, k. 63–67. W powiatach utworzone były również specjalne kilkuosobowe grupy pościgowe MO, z przeznaczeniem do szybkiego reagowania na wypadek napadów bandyckich lub też pojawienia się „grup dywersyjnych” grożących atakiem na lokale wyborcze – por. R. Skobelski, op. cit., s. 469.

Trzeba przy tym podkreślić, że na tak dużą ilość członków ORMÓ, użytych w akcji, nie mieliśmy faktów łamania dyscypliny.

Specjalnych trudności przy ochronie nie spotkano.

VII. Ocena całokształtu [pracy] aparatu BP i MO

Oceniając całokształt pracy aparatu naszego województwa ogólnie należy stwierdzić, że wszyscy pracownicy byli zmobilizowani i z poświęceniem wykonywali powierzone im zadania. Nie wszystkie jednak jednostki objęło to w równym stopniu i w jednakowym terminie.

Na wyróżnienie zasługują PUBP Mrągowo, Giżycko, Ostróda, Olsztyn, Działdowo. Słabo lub z opóźnieniem realizowały zadania PUBP Węgorzewo, Szczytno i Braniewo.

W WUBP wyróżnił się Wydział VIII. Pozostałe wydziały, jak I, III, IV i V oraz [Wydział] Śledczy, pracowały dobrze.

Wydziały nieoperatywne w równej mierze wniosły wkład do zabezpieczenia wyborów.

Daleko później włączyły się do walki z wrogiem Kom. Pow. MO i posterunki MO, a w niektórych jednostkach MO górowała tendencja, aby rolę MO w zabezpieczeniu wyborów sprowadzić wyłącznie do ochrony zewnętrznej.

Dużą zasługą P[odstawowych] O[rganizacji] P[artyjnych] przy PUBP i WUBP oraz jednostkach MO było polityczne przygotowanie pracowników do akcji, czego wyrazem jest to, że w okresie od 17 do 27 października br. nie notowano faktów łamania dyscypliny, czy innych występów ze strony naszych pracowników.

Główną rolę w oczyszczaniu przedpola akcji wyborczej na wsi i organizacji zabezpieczenia terenu wiejskiego, odegrali referenci terenowi.

Na wyróżnienie zasługują niżej wymienieni referenci terenowi:

- 1) Czyżewski Michał z PUBP Działdowo;
- 2) Prześlakiewicz Zygmunt z PUBP Biskupiec;
- 3) Pląga Stefan z PUBP Mrągowo.

Sam fakt, że 80% represjonowanych przez nas, to osoby zamieszkałe na wsi, świadczy o dużym wkładzie referentów terenowych.

Przeważająca większość¹ spraw realizowana była na materiałach uzyskanych przez referentów terenowych.

Brakiem w pracy referentów terenowych było jeszcze słabe rozeznanie terenu pod kątem obecnej wrogiej działalności.

Referenci terenowi, a w jeszcze w większym stopniu referenci przy kierownictwie, orientowali się potencjalnie [na] wrogi element ujęty w teczkach ewidencyjnych, nie widząc wrogów dziś działających. To groziło nam sprowadzeniem represji przedwyborczych do porachunków z przeszłością.

¹ Tak w tekście oryginału dokumentu.

Na zagrożone tereny wysłaliśmy aktyw WUBP i referentów przy kierownictwie, którzy pomogli referentom gminnym w ustaleniu wroga obecnie działającego.

Poważną pomoc w pracy WUBP i PUBP dali pełnomocnicy ob. Ministra⁶⁵.

Wyróżniającym się był kpt. [Jan] Gorzelańczyk⁶⁶ pełnomocnik do PUBP Mrągowo. Dobrze pracowali: [ppor. Jan] Tosza⁶⁷ z Dep[artamentu] X⁶⁸, pełnomocnik na pow. Nidzica, Banaszczyk, pełnomocnik na pow. Łąwa, Marczak z Dep. I, pełnomocnik na pow. Olsztyn.

Słabą pomoc dali: kpt. Krawczyk z Dep. V, pełnomocnik na pow. Szczytno oraz Kowalkowski z Dep. Śledzcego, pełnomocnik na pow. Węgorzewo.

VIII. Co i jak należy robić aby osiągnięcia uzyskane przez aparat przy ochronie wyborów nie zostały zaprzepaszczone?

Przygotowanie i przeprowadzenie akcji represyjnej oraz ochrona wyborów, wykazały nam wiele braków, błędów i niedociągnięć w naszej pracy. Do podstawowych zaliczamy:

- 1) słabe rozpoznanie wroga pod kątem obecnie uprawianej wrogiej działalności w miastach powiatowych i mieście wojewódzkim. Przyczyną tego stanu było poważne zagrożenie wrogą działalnością [w] tych miast[ach] i słaby albo brak reagowania aparatu;
- 2) nie reagowano na przejawy wrogiej działalności i pozwolono wrogowi rozhułać się;
- 3) sieć nasza słabo docierała do środowisk wrogich. W większości spraw represjonowanych, choć były materiały od sieci, [to] jednak przy aresztowaniu

⁶⁵ We wspomnianych już wytycznych dla oficerów kontrolujących stan ochrony i zabezpieczenia akcji wyborczej, opracowanych przez płk. R. Garbowskiego i wysłanych do poszczególnych WUBP 22 X 1952 r., znalazło się zalecenie delegowania do każdego województwa – przez Sztab Ochrony Wyborów utworzony przy MBP w Warszawie – grupy oficerów aparatu bezpieczeństwa. Mieli oni po przeprowadzeniu rozmowy z komendantem wojewódzkim MO, wyjechać do przydzielonych im powiatów w celu kontroli milicyjnych posterunków ochrony siedzib obwodowych komisji wyborczych. Delegowani oficerowie ze Sztabu Ochrony Wyborów pozostawali na terenie danego powiatu do czasu przekazania dokumentacji wyborczej przez obwodowe komisje wyborcze do siedziby prezydium właściwej powiatowej (miejskiej) rady narodowej. – zob. S. Drabik, op. cit., s. 152–153; R. Skobelski, op. cit. Na czele grupy oficerów delegowanych przez Sztab Ochrony Wyborów do województwa olsztyńskiego stał ppłk. Julian Konar (właściwie: Julian Jakub Kohn, ur. w 1920 r.), wówczas zastępca dyrektora Departamentu I MBP – por. <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/38013>, dostęp: 2 VII 2020 r. Zob. też: AIPN BU, WUBP Olsztyn. *Uwagi dot. pracy aparatu BP woj. olsztyńskiego w akcji ochrony wyborów*, sporządzone przez ppłk. J. Konara, z 1 XI 1952, sygn. 00 231/86, t. 104, k. 59–63.

⁶⁶ Jan Gorzelańczyk (ur. w 1926 r.), kpt., wówczas kierownik Sekcji I Wydziału VI Departamentu V MBP – por. <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/115174>, dostęp: 2 VII 2020 r.

⁶⁷ Jan Tosza (ur. w 1923 r.) – ppor., wówczas starszy referent sekcji II Wydziału I Departamentu X MBP – por. <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/32175>, dostęp: 2 VII 2020 r.

⁶⁸ Departament X MBP – początkowo jednostka nieformalna, przeznaczona do zwalczania wrogów wewnętrznych w komunistycznym obozie władzy, pod nazwą „grupa specjalna MBP” (październik 1948 – marzec 1950). Po reorganizacji, funkcjonowała najpierw jako Biuro Specjalne MBP (marzec 1950 – listopad 1951), a następnie, w poszerzonej strukturze organizacyjnej, jako Departament X MBP (listopad 1951 – czerwiec 1954). Dyrektorem Biura Specjalnego i X Departamentu MBP był w omawianym okresie płk. Anatol Fejgin (1 III 1950 – 31 XII 1953) – por. J. Topyło, *Departament X MBP w latach 1949–1954. Geneza – struktura organizacyjna – metody pracy*, Toruń 2006.

- pełną podstawę stanowiły materiały zdobyte drogą oficjalną;
- 4) przygotowanie i przebieg wyborów wskazał na słabe punkty naszej pracy i na zagrożone tereny, a zwł[aszcz]a „czarne plamy”⁶⁹;
 - 5) ochrona wykazała siłę ORMÓ, która dotychczas nie była właściwie wykorzystywana;
 - 6) ochrona wyborów, prowadzona przez nasz aparat, wykazała nam poważne rezerwy kryjące się w naszym aparacie. Wskazała nam poszczególnych pracowników oddanych, poświęcających się i mających przed sobą perspektywę wzrostu. Również wskazała nam na samouspokojenie kierowników poszczególnych jednostek, na wymigiwanie się od pracy. Lepiej poznaliśmy swoje kadry.

Jakie stawiamy sobie zadania, aby osiągnięcia nasze nie zostały zaprzepaszczone?

- 1) reagować natychmiast na każdy przejaw wrogiej działalności i nie pozwolić rozhułać się wrogowi;
- 2) przeanalizować stan pracy referentów przy kierownictwie PUBP i wydziałów WUBP nad rozpoznawaniem miast. W wyniku analizy postawić zadania zmierzające do usunięcia braków;
- 3) do walki z wrogą propagandą, słuchaniem audycji z państw kapitalistycznych i innych podobnych form wrogiej działalności, szerzej niż dotąd włączyć MO, wykorzystywać ORMÓ i czynniki oficjalne;
- 4) przy werbunkach sieci zwracać uwagę przede wszystkim na celność werbunków. W związku z tym wprowadzić obowiązek uczestniczenia kierownictwa PUBP i wydziałów [WUBP] przy każdym werbunku prowadzonym przez referentów i st[arszych] referentów PUBP lub wydziałów WUBP;
- 5) skoncentrować uwagę operacyjną na, ujawnionych w czasie akcji, „czarnych plamach”;

⁶⁹ W publikowanym sprawozdaniu brak informacji dotyczących lokalizacji „czarnych plam” na terenie województwa olsztyńskiego. Zostały one przekazane w sprawozdaniu dekadowym szefa WUPB w Olsztynie do MBP z przebiegu „akcji wyborczej” za okres od 21 do 30 IX 1952 r. W sprawozdaniu podano ogółem czternaście „charakterystyczniejszych przykładów” grup i obiektów (instytucji i zakładów produkcyjnych), uznanych za „czarne plamy” i zakwalifikowanych do rozpracowania operacyjnego i penetracji agenturalnej. Wśród wymienionych znaleźli się m.in.: kolejarze niemieccy obsługujący pociągi tranzytowe z NRD do ZSRS, przejeżdżające przez stacje kolejowe Iława, Ostróda, Stare Jabłonki, Biesal, Wipsowo, Olsztyn, Czerwonka i Korsze. Byli oni podejrzewani o utrzymywanie kontaktów z miejscową ludnością autochtoniczną, przekazywanie jej korespondencji listowej do rodzin w NRD, a nawet pomoc w przerzucaniu na Warmię i Mazury „agentów obcych wywiadów”. Rozpracowywano również młodzieżową grupę „rewizjonistyczną” z pow. szczycieńskiego, dwanaście osób otrzymujących paczki z lekarstwami wysyłane z polskiej apteki w Londynie, środowisko członków Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów – Ukraińskiej Powstańczej Armii, a także pracowników kilku oddziałów Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Olsztynie, gdzie byli zatrudnieni dawni członkowie wileńskiej organizacji AK. Wśród zakładów przemysłowych, ocenianych jako zagrożone „propagandą rewizjonistyczną” uprawianą przez autochtonów, wymieniono np. cegielnię w Olsztynie. Do obiektów z wykrytą „działalnością sabotażową”, zaliczono, m.in. stolarnię w Olsztynie, Wojewódzkie Zakłady Produkcji Technicznej, Techniczną Obsługę Samochodową, „Motozbyt” – por. AIPN BU, WUBP Olsztyn. Sprawozdanie szefa WUPB w Olsztynie do dyrektora Gabinetu Ministra BP z przebiegu akcji wyborczej od 21 do 30 IX 1952, z 1 X 1952, sygn. 00231/86, t. 104, k. 21–29.

- 6 wszystkie wrogie wystąpienia w akcji wyborczej ująć w ewidencję;
- 7) poznając lepiej kadry zwrócić uwagę na towarzyszy zarażonych samouspokojeniem i brakiem czujności;
- 8) Kom. Woj. ORMO przeprowadzi akcję werbunkową do ORMO, tak aby w każdej gromadzie byli ormowcy.

IX. Inne wnioski i spostrzeżenia

Poważną pomoc w sprawnym zabezpieczeniu wyborów dały jasne wytyczne MBP i Sztabu Ochrony.

Szef
Wojewódzkiego Urzędu
Bezpieczeństwa Publicznego
w Olsztynie
/–/Szlachcic Fr., ppłk.

Wyk. 3 egz.

Egz. Nr 2 MBP

Egz. Nr 3 a/a

BIBLIOGRAFIA:

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Olsztynie

- Komitet Wojewódzki PZPR w Olsztynie 1948–1990, sygn. 1141:285

Instytut Pamięci Narodowej Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Warszawie

- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954–1990. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego. Gabinet Ministra BP. WUBP Olsztyn. Materiały dotyczące wyborów 1952 r., sygn. 00231/86: t. 91, t.104.

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku.

- Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Olsztynie [1945] 1983–1990, sygn. 084:8.

Źródła drukowane

- Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej: 1952, 1971, 1989.
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej: 1946, 1950, 1951.
- Monitor Polski: 1952.
- Rocznik statystyczny 1950

Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody, wybór i oprac. A. Dudek, A. Paczkowski, Warszawa 2000.

Księga bezprawia. Akta normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa publicznego (1944–1956), wybór i oprac. B. Kopka, Warszawa 2011.

Prasa

„Głos Olsztyński”: 1952

Opracowania

- Borecki Paweł, *Geneza Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 r.*, „Przegląd Sejmowy” 2007, nr 5.
- *Tworzenie Konstytucji PRL*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2008, t. 60, nr 1.
- Czerwiński Daniel, *Wybory do Sejmu w 1952 roku w województwie gdańskim w ocenie lokalnych władz partyjnych – próba analizy*, „Kommunizm: System – Ludzie – Dokumentacja” 2014, nr 3.
- Drabik Sebastian, *Bezpieka i partia wobec wyborów do Sejmu PRL I kadencji w 1952 r. w województwie krakowskim*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2013, nr 1.
- Gross Radosław, *Przekształcenia gospodarce wsi na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, Olsztyn 2019.
- Jasiński Grzegorz, *Akcja represyjna wobec ludności niemieckiej przed wyborami do Sejmu 1952 roku*, cz. 1, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2012, nr 1, cz. 2, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2012, nr 2.
- *Wyznanie Świadków Jehowy na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej (do 1950 r.)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2019, nr 2.
- Kopiczko Andrzej, ks., *Granitowski Józef (1911–1982), kapłan diecezji warmińskiej*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, red. nauk. J. Myszor, t.1, Warszawa 2002.
- *Jakubassa Leonard Franciszek (1911–1993), kapłan diecezji warmińskiej*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, red. nauk. J. Myszor, t. 1, Warszawa 2002.
 - *Zink Wojciech (Adalbert) (1902–1969), wik. kap. Adm. Apost. w Olsztynie*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, red. nauk. J. Myszor, t. 1, Warszawa 2002.
 - *Duchowieństwo katolickie w diecezji warmińskiej w latach 1821–1945*, cz.2: *Słownik*, Olsztyn 2003.
 - *Represje wobec duchowieństwa katolickiego w diecezji warmińskiej w okresie stalinowskim (1947–1954)*, „Echa Przeszłości” 2004, t. V.
 - *Sobieszczyk Stanisław (1913–2001), sercanin*, w: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, red.nauk. J. Myszor, t. 3, Warszawa 2006.
 - *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 2: *Słownik*, Olsztyn 2007.
 - *Duchowieństwo katolickie w diecezji warmińskiej w latach 1945–1992. cz. 1.: Studium prozopograficzne*, Olsztyn 2009.
 - *Rządca diecezji warmińskiej ks. Wojciech Zink a władze partyjno-państwowe (1951–1953). Zarys problematyki*, „Studia Elbląskie” 2019, t. 20.
- Mołdawa Tadeusz, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991.
- Oracki Tadeusz, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 r.)*, Warszawa 1983.
- Pączek Tomasz, *Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej w latach 1946–1989. Rozwój organizacyjny i rola w aparacie represji PRL*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2012, nr 1.
- Persak Krzysztof, *„Troskliwy opiekun i światły doradca Polski Ludowej”. Poprawki Józefa Stalina do Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 roku*, w: *PRL. Trwanie i zmiana*, red. D. Stola, M. Zaremba, Warszawa 2003.
- Rochatka Tomasz, *Aparat bezpieczeństwa w Wielkopolsce a wybory do sejmu w 1952 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2011, nr 2.
- Siedziako Michał, *Przygotowanie wyborów do Sejmu PRL I kadencji w 1952 roku jako element procesu sowietyzacji Polski po II wojnie światowej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, Prace Historyczne 144, z. 4.
- *Bez wyboru. Głosowania do Sejmu PRL (1952–1989)*, Warszawa 2018.
- Sakson Andrzej, *Mazurzy – społeczność pogranicza*, Poznań. 1990
- Skobelski Robert, *„Kto pragnie Polski silnej i szczęśliwej – głosuje na kandydatów Frontu Narodowego”. Wybory do Sejmu PRL z 26 października 1952 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 28.
- Tomkiewicz Ryszard, *Olsztyńska Delegatura Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym 1945–1954*, Olsztyn 1995.
- Topyło Jacek, *Departament X MBP w latach 1949–1954. Geneza – struktura organizacyjna – metody pracy*, Toruń 2006.
- Wojsław Jacek, *Kampania propagandowa towarzysząca wyborom do Sejmu z 26 października 1952 r.*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2009, t. 9.
- Wokół teczek bezpieki – zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze, red. F. Musiał, Kraków 2006.
- Zacmiński Andrzej, *Duchowieństwo Kościoła katolickiego w województwie bydgoskim wobec „wyborów” do Sejmu PRL z 26 X 1952 roku*, „Zapiski Historyczne” 2009, z. 3.
- *„Identyfikacja wroga” w wyborach do Sejmu PRL z 26 października 1952 r. – metodologia pracy Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego*, w: *Wybory i referenda w PRL*, red. S. Ligarski, M. Siedziako, Szczecin 2014.

Strony internetowe

- <https://inwentarz.ipn.gov.pl/slownik?znak=A>, dostęp: 12 VI 2020 r.
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/22657>, dostęp: 14 VI 2020 r.
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1157?katalog=4>;<https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1157?katalog=5>, dostęp: 17 VI 2020 r.
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/38013>, dostęp: 2 VII 2020 r.
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/115174>, dostęp: 2 VII 2020 r.
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/32175>, dostęp: 2 VII 2020 r.
- https://bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=000557&set_entry=000001&format=999, dostęp: 4 VII 2020 r.
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1037?katalog=4>, dostęp: 8 VII 2020 r.
- <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/1037?katalog=5>, dostęp: 8 VII 2020 r.